

Mg.iur. **Tatjana Jurkeviča**, PhD student, Lawyer
Business High School «TURĪBA»
Rīga, Latvia

The concept of electronic evidence in civil proceedings

Abstract. A growing public interest in electronic information networks raises the necessity for a series of procedural measures. The main role in this issue is given to the growth of information types existing in the electronic format and its legal aspects, which needs to establish a stable normative regulation. These problems in their turn create a question on the evidence value of information existing in the electronic form. The question is particularly important in the cases when communication between the parties to a civil dispute is in the electronic form. The aim of evidence proceedings in procedural regulation is to develop preconditions for the court to clarify the true conditions of the case. To achieve the aim an appropriate procedural form is necessary which would let the judge and other parties to the process insure as conveniently and effectively as possible to show and try true conditions of the case and to clear the necessary evidence to make information technologies serve the litigation purposes more effectively. The solutions of those questions are closely linked to the understanding of the electronic evidence essence, as well as its place in the trial process.

Key words: evidence, electronic evidence, civil proceedings, evidence source.

Mg.iur. **Tatjana Jurkeviča**, doktorante, zvērināta advokāte
Biznesa augstskola «TURĪBA»
Rīga, Latvija

Elektronisko pierādījumu jēdziens civilprocesā

Anotācija. Aizvien pieaugošā personu interese par elektroniskās informācijas tīklu izraisa nepieciešamību veikt virkni procesuālu pasākumu. Galvenā loma šajā jautājumā tiek veltīta pieaugošajiem elektroniskajā formātā esošiem informācijas veidiem un to tiesiskajiem aspektiem, kuri prasa noteikt patstāvīgu normatīvo regulējumu. Šīs problēmas, savukārt, rada jautājumu par elektroniskā formā pastāvošās informācijas pierādošo spēku. Īpašu nozīmi minētais apstāklis iegūst tādos gadījumos, kad komunikācija starp civiltiesiskā strīda pusēm notika elektroniskā formā. Pierādījumu procedūras procesuālā regulējuma uzdevums ir radīt priekšnoteikumus tiesai lietas patieso apstākļu noskaidrošanai. Dotā uzdevuma realizācijai ir nepieciešama atbilstoša procesuālā forma, kura ļautu tiesai un citiem procesa dalībniekiem pēc iespējas ērtāk un efektīvāk nodrošināt, uzrādīt un pārbaudīt lietas patieso apstākļu noskaidrošanai nepieciešamos pierādījumus, lai informācijas tehnoloģijas varētu efektīvi kalpot tiesvedības mērķiem. Šo jautājumu risinājumi ir cieši saistīti ar elektroniskā pierādījuma jēdziena izpratni, kā arī nepieciešamību noteikt tā vietu pierādīšanas procesā.

Atslēgas vārdi: pierādījums, elektroniskais pierādījums, civilprocess, pierādījuma avots.

*Mg.iur. Татьяна Юркевич, докторант, присяжный адвокат
Высшая школа бизнеса «Туриба»
Рига, Латвия*

Понятие электронных доказательств в гражданском процессе

Аннотация. Все возрастающая заинтересованность лиц в сети электронной информации, вызывает необходимость провести ряд процессуальных мероприятий. Ключевая роль в этом вопросе должна быть отведена увеличивающимся видам информации, существующим в электронном формате, и их правовым аспектам, которые требуют определенного самостоятельного нормативного регулирования.

Эти проблемы, в свою очередь, поднимают вопрос о доказательственной силе информации, существующей в электронном виде. Особое значение этот факт приобретает в тех случаях, когда коммуникация между сторонами гражданско-правового спора осуществлялась в электронной форме. Задачей процессуального регулирования процедуры доказывания является создание предпосылок для суда в установлении истинных обстоятельств дела. Для реализации данной задачи необходима соответствующая процессуальная форма, которая позволит суду и другим участникам процесса, по возможности, удобнее и эффективнее, обеспечить, предоставить и проверить доказательства, необходимые для установления истинных обстоятельств дела, чтобы информационные технологии могли эффективно служить для целей судопроизводства.

Решение данных вопросов тесно связано с пониманием концепции электронного доказательства, а также с необходимостью определить его место в процессе доказывания.

Ключевые слова: доказательство, электронное доказательство, гражданский процесс, источник доказательств.

Pētījuma tēmas problemātika un aktualitāte. Pēdējos desmit gados informācijas tehnoloģijas radikāli izmainīja informācijas fiksācijas un nodošanas veidus. Aktīva jaunu informācijas tehnoloģiju izmantošana ietekmēja ne tikai sabiedrisko attiecību jomu, bet arī lielā mērā valsts pārvaldes sistēmu. Informācijas un datortehnikas lomas palielināšanās sabiedrībā veicināja ne tikai būtiskas izmaiņas daudzās tiesību normās, bet arī radīja pilnīgi jaunas informācijas tiesiskās attiecības. Šī procesa ietekme skāra arī civilprocesuālās tiesības. Civilprocesa teorijas un prakses ziņā interesi rada jautājums par iespēju izmantot modernos informācijas avotus civilprocesā. Tomēr, Latvijas Civilprocesa likums [1] atsevišķi neregulē pierādījumus, kas iegūti un eksistē elektroniskā veidā. No normatīviem aktiem, kas reglamentē procesuālās tiesības Latvijā par progresīvāku uzskatāms Kriminālprocesa likums

[2], kas stājas spēkā 2005.gada 1.oktobrī. Tajā ir ietverts elektronisko pierādījumu jēdziens un elektroniskie pierādījumi tiek regulēti atsevišķi un patstāvīgi. Civilprocesa likums un Administratīvā procesa likums [3], kuru pierādījumu regulējums ir diezgan līdzīgs, nesatur speciālo regulējumu attiecībā uz elektroniskajiem pierādījumiem, pielīdzinot tos rakstveida pierādījumiem. Šādu situāciju nevar uzskatīt par apmierinošu.

Pētījuma mērķis ir apzināt un analizēt elektroniskā pierādījuma jēdzienu civilprocesā.

Modernie elektroniskie informācijas avoti – tās ir informācijas, datoru un telekomunikācijas tehnoloģijas, kuras tiek izmantotas kā organizatoriskiem mērķiem (lai nodrošinātu informācijas jomas funkcionalitāti, piemēram, lai nodrošinātu informācijas/datu vākšanu, apstrādi, glabāšanu, izplatīšanu, meklēšanu un pārsūtīšanu), tā arī informācijas un komunikācijas

mērķiem (datortīkli, telekomunikācijas tīkli un īpašas nozīmes un atklātas sistēmas, kā arī datu pārraides kanāli, saziņas un informācijas plūsmu pārvaldība līdzekļi), esoši elektroniskā (digitālā vai analogā) formās.

Daži autori uzskata, ka termins «informācija» labāk atspoguļo pierādījumu būtību [4,87; 5,54]. Ir grūti piekrist šim viedoklim, jo informācijas struktūru raksturo saturīguma aspekts (saturs) un tā materiālā izpausme – forma. Ar jēdzienu «informācija» vispārīgā nozīmē tiek saprastas ziņas (dati) par kādu priekšmetu, jēdzienu, notikumu vai ko citu, kas ir objekts kādām operācijām, kurām ir saturiska interpretācija. Šajā gadījumā ar operācijām saprot uztveri, nodošanu, pārveidošanu, glabāšanu un izmantošanu. Informācijai, atšķirībā no datiem, ir jēga. Atbilstoši Informācijas atklātības likumam [6], informācija ir ziņa vai ziņu kopums jebkurā tehniski iespējamā fiksēšanas, uzglabāšanas vai nodošanas veidā. No minētā jēdziena analīzes secināms, ka ne visa informācija procesā var pildīt pierādījuma funkciju. Tikai tādas pazīmes kā attiecināms saturs un likuma pieļaujamā forma informācijai nodrošina tiesas pierādījuma statusu. Līdz ar to nevar piekrist M. Paļčikovskas viedoklim, ka sacīkstes procesā puses sniedz tiesai informāciju – pierādījumus un argumentus, prezentējot savu lietas skatījumu, un fakti tiek noskaidroti, tiesai vērtējot šo informāciju, pamatojoties uz pušu savstarpējo pozīciju, pierādījumu un argumentu kritisku invertējumu [7].

Informācijai ir jāatspoguļo lietas apstākļi. Pierādīšanas līdzekļu avots norāda, kur (no kurienes) var iegūt pierādīšanas līdzekļus, lai izpētītu un novērtētu pierādošo informāciju. Tātad pierādījums un tā avots ir divas dažādas lietas. Pierādīšanas līdzekļu avota raksturs ietekmē tajā esošās informācijas raksturu. Šajā gadījumā gan informācija, gan tās avots ir lietas, kas atspoguļo pierādījuma būtību. Tādēļ termini «mūsdienu/moderns informācijas avots kā pierādījums» un «mūsdienu/modernie elektroniskie informācijas līdzekļi» nav pieņemami tieši tiesas pierādījuma jēdziena izprašanai un definēšanai, jo tie ir savā ziņā atrauti no informācijas saturiskā aspekta. Pēc autores uzskata, jēdziens «elektroniskie pierādījumi» ir precīzāks juridiskais termins, jo termins «elektronisks» šajā gadījumā norāda uz formu, bet termins «pierādījums» – uz avotu.

Viennozīmīgi atbalstāma ir norāde uz to, ka elektroniskā pierādījuma pamata veidojošs elements ir elektromagnētiskie signāli datu pārraides sistēmā, kas ir saistīti ar ziņu sniegšanu par kaut kāda objekta, procesa vai parādības pazīmēm (to izpausmes īpašībām vai apstākļiem mijiedarbībā ar cilvēku) [8,368]. Uldis Miķelsons norāda, ka elektronisko pierādījumu sākotnēja forma var būt elektromagnētiskie signāli, kas rodas, reģistrējot noteiktus apstākļus ar datora tehniskajām iekārtām programmatūras vadītu procesu gaitā [8,369]. Tātad, minētiem signāliem var būt kāda informatīva nozīme tikai saistībā ar citiem informācijas resursiem, konkrēto informatīvo sistēmu vai informācijas iegūšanas subjektu.

Jānorāda, ka datora tehniskās iekārtas uztver, apkopo, saglabā un apstrādā dažāda veida signālus, kurus jau pēc apstrādes posmā devējām par datorinformāciju, jeb informāciju, kas saglabāta un eksistē datorizētā veidā. Līdz ar to nevar teikt, ka tā ir elektroniskā informācija, kā arī nav pietiekoši teikt, ka tā būtu elektroniskā formā saglabāta informācija. Tā var pastāvēt digitālā un analogā veidā, kas tomēr atšķiras no jēdziena «elektroniskā forma». No šiem signāliem iegūstamais kļūst nevis par parādību (bez noteikta mērķa), bet par informāciju tikai tad, ja var konstatēt un aplūkot iegūto tikai saistībā ar konkrēto objektu, procesu vai parādību. Bieži autori, pētot elektroniskā pierādījuma būtību, neizceļ šīs būtiskās atšķirības.

Jēdziens «elektroniskie pierādījumi» prasa atsevišķu uzmanību. Jēdziens «elektroniskie pierādījumi» Latvijas ikdienā ienāca, pārsvarā pateicoties Eiropas Padomes Konvencijai par kibernetizētiem [9], kas arī ieteica dalībvalstu nacionālajās tiesībās ietvert normas, kas paredz elektronisko pierādījumu izmantošanu. Bet būtiski ir norādīt, ka minētā konvencija norāda uz *evidence in electronic form*, tātad uz pierādījumiem elektroniskā formā, nevis uz elektroniskiem pierādījumiem. Un šī nianse ir ļoti būtiska šīs pierādījumu kategorijas pareizai izpratnei.

Elektroniskās tehnikas, it īpaši elektronisko un datorsistēmu attīstība, radīja nepieciešamību izskatīt jautājumu par jaunu pierādījumu izmantošanu civillietās, un juridiskā praksē tos sāka dēvēt vispārinošā veidā – elektroniskie. Esam pieraduši runāt par elektroniskiem informācijas nesējiem, bet datus, kas tiek tajos

ierakstīti – par informāciju [8,367]. Pie tam netiek uzskatīts par vajadzību izprast šī jaunā pierādījumu veida, kas tiek iegūts gan no failiem, gan uz failu pamata, dabu. Tos vienkārši sauc par elektroniskiem pierādījumiem, lai atšķirtu no cita veida pierādījumiem. Bet netiek ņemts vērā svarīgs apstāklis, ka pierādījuma elektroniskā daļa saistīta tikai ar elektronisko ierīci – elektroniku – tehniku, kura savā darbībā izmanto elektronus, bet tieši – elektrību. Piemēram, elektroniskā grāmata ir elektroniska ierīce, kas paredzēta faila (grāmatas, žurnāla vai avīzes) lasīšanai, bet nav fails, jo fails – nav elektrisks [10]. Pierādījumi, ja ir domāti faili (foto, video, audio vai programmatūras kods), kuri tiek reproducēti vai atveidoti ar elektronisko ierīču vai instrumentu palīdzību (datori, monitori, televizori, viedtālrunis, utt.), tiek tikai un vienīgi atveidoti ar to palīdzību. Pierādījumi, kurus sauc par elektroniskiem, faktiski dalās divās grupās: analogie un digitālie (ciparu). Vienkāršoti šīs grupas varētu raksturot šādi:

Analogie (pierādījumi) ir ziņas par faktiem, kas iegūti no analogiem signāliem. Analogie signāli – tie ir signāli, kuri veidojas, pateicoties nepārtrauktai to stāvokļa maiņai. Tos nosaka jebkurā laika brīdī. Piemēram, cilvēka redze un dzirde nepārtraukti uztver pakāpeniski mainīgos redzes un dzirdes signālus (analogos signālus). Pārraidot vai uztverot analogo signālu, nevar izslēgt trokšņus, traucējumus un kļūdas. Digitālie (pierādījumi) ir ziņas par faktiem, kas iegūti no digitāliem (ciparu) signāliem. Ciparu jeb digitālie signāli veidojas, krasi mainoties impulsa vērtībai. Impulsa esamība atbilst vērtībai viens (1), bet neesamība – nullei (0). Ja impulss kļūst nedaudz stiprāks, ilgāks vai īsāks, to vienalga sistēma atpazīs kā vieninieku. Nulle paliek nulle, pat ja tās vietā rodas kaut kāds nejaušs, vājš signāls. Pārraidot ciparu signālu, kļūdas un izkropļojumi praktiski izslēgti. Ciparu signāli tiek izmantoti pārsvarā datortehnikā.

Analogie pierādījumi (signāli) var būt sākotnējā veidā, bet var būt aprakstīti (ierakstīti, attēloti) uz papīra un pievienoti apliecinātai kopijai vai oriģinālam. Analogos signālus, piemēram, ierakstītus magnetafona lentē vai foto lentē, var pārveidot papīra veidā, lai būtu vienkāršāk uzglabāt un uzrādīt citām personām. Analogie signāli var būt mazāk precīzi, nekā ciparu. Piemēram, to nesējierīces mainās laika gaitā lēni, bieža un daudzkārtējā izmantošana (atkārtotas

skatīšanas) var radīt sīkus defektus (švīkas). Informatīvā daļa arī var manāmi ciest, var tikt izdzēstas sīkas bet svarīgas detaļas, bet dažreiz informācija vairs vispār nav nolasāma. Toties ciparu pierādījumi (signāli) var būt pilnīgi identiski gan kopijā, gan oriģinālā. Piemēram, ja ciparu signāls norakstīts no mobilā tālruna lāzerdiskā, kurš pievienots lietai, tad šis ieraksts, neskatoties uz to, ka ir identisks oriģinālam, skaitās kā kopija. Piemēram, ja interneta vietnes lapa ir izdrukāta, tas nozīmē, ka ciparu signāls ir pārveidots analogajā signālā – papīra attēlā, lai kļūtu par ciparu signāla tiešu lietisko pierādījumu, kas ir iegūts noteiktā laika brīdī. Izkropļojumi var rasties printera krāsas lietošanas procesā, nepietiekošās printera izšķirtspējas dēļ vai printera darbības kvalitātes citu rādītāju ietekmē.

Ciparu signāls ir absolūti precīzs, toties analogais signāls ir tikai aptuvens. Ciparu signāls nemainās ar laiku. Mainās tikai signāla nesējs. Ciparu signāls nevar degradēties skābekļa vai saules (ultravioletās gaismas) ietekmē, atšķirībā no signāla nesēja – piemēram, organiskās plastmasas optiskajā diskā. Ciparu pierādījumi nemainās. Mainās ciparu signāla nesēju stāvoklis. Piemēram, optiskajam diskam ar laiku degradējas augšējais polikarbonāta slānis vai parādās švīkas, plaisas, vai vispār disks var salūzt un to nebūs iespējam nolasīt. Tāpēc, lai palielinātu ciparu signālu glabāšanas drošību, tos dublē vairākās kopijās ciparu signāla nesējos (optiskos, magnētiskos u.c.).

Tāpat analogie un ciparu informācijas signāli atšķiras pēc savas dabas un pielietojuma, un tas ir jāatspoguļo jēdziena «elektroniskie pierādījumi» formulējumā un šo pierādījumu izmantošanas paņēmienos.

Pierādījumos izmantojamais informācijas signālus, kuri var būt gan analogie, gan ciparu, sarežģītā raksturojuma dēļ, izmanto vispārinošu terminu – elektroniskie pierādījumi, iekļaujot tajā abus signālu veidus – ciparu un analogo, bet kuru reproducē ar speciālas elektroniskās tehnikas palīdzību. Tāpēc arī parādījās tik daudz terminu ar vārdu elektroniskais (elektroniskais dokuments, elektroniskais paraksts u.c.), kuri būtībā ietver sevī vispārinātu divu veidu pierādījumu formu – analogos un ciparu. Ierīču, kuras spēj reproducēt tikai noteikta veida analogos vai ciparu signālus (atskaņotājs, planšete, magnetafons, televizors u.c.), skaita palielināšanās stimulē nepieciešamību

konkretizēt pierādījumu nosaukumus, neskarot ierīces, kuras tiek izmantotas to apskatei. Ierīces ir starpnieki starp signālu un cilvēku. Signāla noteikšanai nav svarīgi, kāds starpnieks to ir izdarījis.

Praksē eksistē precīzs jēdzienu elektronisks un ciparu sadalījums. Kā piemērs varētu tikt minēta pazīstamā programma «Adobe Reader», kura ir paredzēta ciparu dokumentu lasīšanai. Šīs programmas izvēlē ir komanda – ciparu paraksts. Šī komanda atver ciparu parakstu moduli šifrēšanai (satura ticamības apstiprināšanai jeb autentifikācijai). Frāzes «elektroniskais paraksts» šajā programmā vispār nav. Dotā moduļa izskatīšana programmā «Adobe Reader» parāda, ka šis modulis satur tieši to, ko Latvijā pieņemts saukt par elektronisko parakstu un neko citu. Un tas nav vienīgais piemērs.

Arī sadzīvē izdzirdot vārdu konstrukciju «elektronisks tekstuālais fails», cilvēks savieno divus jēdzienus «fails» un «elektroniskais», pieņemot, ka fails ir elektronisks, nevis ciparu, ka fails ir elektroniska ierīce. Īstenībā fails ir algoritms, kas nosaka operācijas izpildi elektroniskai iekārtai vai tās ir ziņas, kuras cits fails reproducē ar algoritma palīdzību. Fails nesatur elektronus un neizmanto elektronus. Elektronus izmanto datorierīce, lai pēc noteikta algoritma, kurš ir failā (vai citā failā), izpildītu nepieciešamās operācijas konkrēta rezultāta sasniegšanai, piemēram, attēlot tekstu uz monitora pēc tiem datiem, kas ir ietverti failā (programmatūrā). Faili var būt tikai ciparu.

No augstāk izklāstītā seko, ka informācija, kuru nolasa elektroniski skaitļojamā mašīna (ESM), ir «ciparu», nevis «elektroniskā», jo ir saistīta ar simbolu kodēšanu ciparu veidā, saistīta ar failu un ārpus faila eksistēt nevar. Atbilstoši grāmatu (failu), kuru lasa ar datorierīci «elektroniskā grāmata» vai ar citu datorierīci, ir jāsauc par «ciparu vai digitālo» nevis «elektronisko». «Ciparu» (*digital*) elektronikā un datorsistēmās – termins, kurš nozīmē «kodēts ar ciparu», tā pamatā ir visu analogo signālu (attēla, skaņas vai teksta) konvertēšana ciparu (parasti bināros) kodos un to repārveidošana uztveres brīdī.

Tātad, juridiskajā praksē vajadzētu diferencēt terminus elektroniskais un ciparu, un tas ir svarīgi. Paraksts, kuru sauc par elektronisko, īstenībā ir ciparu, tāpēc ka tiek veidots pēc stingri nosacīta matemātiskā algoritma un pēc būtības ir daudzziņju cipars. Parakstu var

izveidot, veicot aprēķinus rakstiski (ilgi) un ar speciālas programmas palīdzību (ātri). Tas, ka dotā programma strādā elektroniskā datorierīcē, nav iemesls to saukt par elektronisko parakstu, ir nepieciešams, lai dotā programma darbotos pēc stingri nosacīta konkrētam nolūkam paredzētā matemātiska algoritma.

Radušās domstarpības terminu «elektroniskais» un «ciparu» lietošanā noveda pie tā, ka šie termini tiek savstarpēji aizvietoti viens ar otru, un tas nav pareizi.

Vēl būtiski, ka ESM – tā ir ierīce, kura ir paredzēta svarīgākā principa realizēšanai, respektīvi, izpildīt ieprogrammētās programmas instrukcijas automātiski, bez cilvēka iejaukšanās. Minētajam principam ir liela nozīme pierādīšanai civilprocesā. Pierādījumu radīšana ar datora palīdzību atšķiras no rakstu zīmju radīšanas ar roku, izmantojot rakstāmpiederumu (nūjiņa, pildspalva, spalva, zīmulis u.c.) vai mehānisku rakstāmmašīnu, kuru var izmantot subjekts.

Principiālas atšķirības rakstu zīmju veidošanā ar datora palīdzību ir tādas, ka datorā sniegto informāciju atšķirībā no ar roku vai rakstāmpiederumiem radītām zīmēm, cilvēks tieši uztvert nespēj. Lieta tāda, ka dators spēj apstrādāt tikai informāciju, kas ir ciparu formā. Visa cita informācija, piemēram, skaņas, attēli, ierīču rādītāji u.c., apstrādei datorā ir jāpārveido digitālā formā. Ar datorprogrammu palīdzību iespējams pārveidot saņemto informāciju, piemēram, savienot skaņas no dažādiem skaņu avotiem; pēc tam iegūto rezultātu var atpakaļ pārveidot skaņas formā.

Analoģiskā veidā tiek apstrādāta arī tekstuālā informācija. Ievadot datorā, katrs burts tiek kodēts ar noteiktu ciparu. Izvadot tekstu uz ārējām ierīcēm (ekrāns vai druka), cilvēka uztverei tiek veidoti burtu attēli, kurus uztvert ar redzi kļūva iespējams, pateicoties plašu pielietojumu guvušajam WYSIWYG principam. Atbilstība starp burtiem un cipariem tiek saukta par simbolu kodēšanu vai ASCII kodi. WYSIWYG princips – what you see is what you get (ko redzat, to saņemat) – nozīmē, ka elektroniskais dokuments ar datorgrafikas līdzekļu palīdzību uz datora displeja tiek attēlots kā vispārpieņemtā, reāla un mums ierastā papīra dokumenta vai fotodokumenta virtuāls attēls ar visiem nepieciešamajiem rekvizītiem, bet datora displejs tiek uztverts kā darbgalds, uz kura strādā ar dokumentiem. Tādi elektronisko dokumentu tēli

ir visiem saprotami, tos var viegli izlasīt jebkurš lasītprotošs cilvēks [11,92]. Bet jāatceras, ka uz ekrāna redzamais elektroniskā dokumenta attēls tiek veidots tikai, lai varētu ērti ar to strādāt un patiesībā tam ir maz kopēja ar elektronisko dokumentu. Elektroniska dokumenta un tā virtuālā attēla līdzība ir drīzāk izņēmums nekā likums: redzamais vai izdrukātais dokuments kardināli atšķiras no elektroniskā sākumdokumenta, kaut arī dators to ir noformējis uz sākumdokumenta pamata [12,67].

Paraksti vai cipari datorā tiek izmantoti binārā sistēmā ar nulles un vieninieka palīdzību, nevis desmit ciparu sistēmā, kā pierasts cilvēkiem viņu ikdienas dzīvē. Datori strādā citā skaitļošanas sistēmā. Ciparu ievadi un izvadi lasīšanai var veikt ierastā desmitciparu formā: visas nepieciešamās izmaiņas veic datorprogramma. Informācijas mērvienība datorā ir viens bits, tā ir bināra kategorija, kas saprot nozīmes 0 un 1. Parasti datora komandas strādā ne ar atsevišķiem bitiem, bet ar astoņiem bitiem vienlaicīgi; astoņi pēc kārtas sekojoši biti veido baitu, lielākas informācijas mērvienības ir kilobaits, megabaits. Līdz ar to konstatējams, ka kategorija «elektroniskie pierādījumi» īsti nav piemērojama tādai informācijai, kas ir iegūta no digitāliem avotiem vai analogās sistēmas avotiem, jo tie nav elektroniskie.

Tātad elektroniskie pierādījumi nav paši par sevi ziņas par faktiem, drīzāk tā ir forma, kādā fakti kļūst pieejami pierādīšanas procesa dalībniekiem, tas ir, elektroniskie pierādījumi ir esošās, saglabātās vai pieejamās noteiktā formā ziņas par faktiem. Līdz ar to šī raksta autore nevar piekrist elektronisko pierādījumu jēdzienam, kuru ir piedāvājis Uldis Miķelsons, norādot, ka *elektroniskie pierādījumi ir tāda informācija (ziņas), kas sākotnēji fiksēta kā dati uz/ar jebkāda veida tehniskiem resursiem (līdzekļiem) elektromagnētisku signālu uzglabāšanai, apstrādei vai pārraidei datorā vai citā programmējamā tehniskā līdzeklī, sistēmā vai komunikāciju tīklā, ja ar šo informāciju tiek konstatēti fakti (apstākļi), uz kuru pamata procesa virzītājs kriminālprocesa vai civilprocesa likuma noteiktā kārtībā nosaka tiesiski nozīmīga nodarījuma vai lietas apstākļu esamību vai neesamību u citus apstākļus, kam ir nozīme lietas pareizā izlemšana* [8,374]. Pirmkārt, šī definīcija ir pārāk komplicēta. Otrkārt, šajā definīcijā pierādījumi tiek interpretēti kā informācija, kas, pēc autores viedokļa, nav

pieļaujams (šo savu viedokli autore pamatoja iepriekš). Treškārt, šajā definīcijā nav pietiekoši skaidri izcelta ziņu par faktu eksistences īpaša forma. Turklāt, norāde uz sākotnējo fiksāciju liek domāt, ka pie turpmākas apstrādes vai pārraides, forma var mainīties, loģiski secinot, ka tas vairs nebūs elektroniskais pierādījums.

Tāpat autore uzskata ka arī Kriminālprocesa likumā noformulētais elektronisko pierādījumu jēdziens nav īpaši veiksmīgs. Kriminālprocesa likuma 136.pantā ir ietverts sekojošais: *Par pierādījumu kriminālprocesā var būt ziņas par faktiem elektroniskas informācijas formā, kas apstrādāta, uzglabāta vai pārraidīta ar automatizētas datu apstrādes ierīcēm vai sistēmām.* Pozitīvi šajā formulējumā vērtējams tas, ka ir nepārprotama norāde uz pašu formu, kurā pastāv ziņas par faktiem, nevis norādīts, ka elektroniskie pierādījumi arī ir ziņas par faktiem. Bet neizpratni rada tas, ka ziņas par faktiem tiek definētas caur īpašu elektroniskas informācijas formu. Sanāk, ka šajā gadījumā ziņas par faktiem ir elektroniskā informācija, kas apstrādāta, uzglabāta vai pārraidīta ar automatizētas datu apstrādes ierīcēm vai sistēmām.

Autores viedoklis ir tāds, ka kategorija «elektroniskie pierādījumi» var tikt izmantota kā kopīgs jeb vispārīgs jēdziens, apvienojot zem tā pierādījumus, kas eksistē digitālā vai analogā formātā. Bet, pamatojoties uz teikto, autore uzskata par iespējamu piedāvāt sekojošu «elektroniskā pierādījuma» definīciju:

Elektroniskie pierādījumi ir elektroniskā formā uzglabātas, apstrādātas vai pārraidītas ar automatizētas datu apstrādes ierīcēm, sistēmām vai komunikāciju tīkliem ziņas, kas pastāv/eksistē digitālā vai analogā signāla veidā (elektromagnētisku signālu veidā) un fiksētas ar jebkāda veida elektroniskiem tehniskiem resursiem (līdzekļiem), ja ar šīm ziņām tiek konstatēta tādu faktu esamība vai neesamība, kam ir nozīme lietā.

Vēl viens būtisks jautājums ir saistīts ar to, ka mūsdienās autoru lielākā daļa neatklāj jēdziena «elektroniskie pierādījumi» būtību, bet apzināti noved šo jēdzienu līdz «elektroniskā dokumenta» jēdzienam. Šādai pozīcijai piekrist nevar. Elektroniskie dokumenti ir tikai daļa no elektroniskajiem pierādījumiem, jo ne katra informācija, kas eksistē elektroniskā formā, atbilst elektroniskā dokumenta rekvizītiem.

Īpaši jāuzsver, ka elektroniskie pierādījumi un elektroniskie dokumenti nav identiski jēdzieni. Arī zinātniskajā literatūrā ir izteikts viedoklis, ka «faktiski elektroniskos pierādījumus iespējams iegūt gan no elektroniskiem dokumentiem, gan izmeklēšanas darbību gaitā, piemēram, veicot dator tehnisko ekspertīzi» [8,371].

Pastāv dažādas moderno elektronisko informācijas avotu formas un veidi. Elektronisko informācijas avotu klasifikācija atrodama civilprocesuālo tiesību zinātnē. Piemēram, D. Ose, atkarībā no informācijas nesēja, iedala dokumentos, dažādos elektroniskos ierakstos un priekšmetos [13,166]. Veršņins norāda, ka elektroniskie dokumenti var atšķirties ar to, kā informācija tiek ievadīta nesējā (ievade, uzkrāšana): faksimila (skenētie), manuāli dinamiskie (ievadīti ar tastatūru, kursorsviru), ar balsi pārveidotājiem iegūtie utt. Ja tiek ņemts vērā informācijas uzrādīšanas (izvade, izplatīšana) veids, elektroniskos dokumentus var iegūt vizuālā «monitora», drukātā (ar printeri, faksu) vai «balsis» formā. [14,40].

M. Krūmiņš piedāvā sekojošu elektronisko avotu iedalījumu: pirmā grupa – elektroniskie dokumenti, otrā grupa – elektroniskie informācijas avoti: elektroniska rakstura sūtījumi un ieraksti; auditācijas pieraksti; elektroniskās datubāzes; citi elektroniskā formātā radīti, pārveidoti, nosūtīti – saglabāti dati; digitālās fotogrāfijas; audio ieraksti; CD, video lentēs, mikroshēmās un citos formātos veiktie video un skaņu ieraksti; cita veida elektroniskā informācijas fiksēšana [15].

Autore uzskata, ka elektroniskos informācijas avotus var sagrupēt dažādi:

- 1) pēc pastāvēšanas formas – materiālajos un virtuālajos;
- 2) pēc rašanās avota – lietotāja vai datorsistēmas radītajos;
- 3) pēc saturā – var būt faili, kassatur informāciju teksta veidā, attēlus, animācijas, audio un video, kā arī informāciju, ko īpašas iekārtas ierakstījušas kā kodus un apzīmējumus;
- 4) pēc aizsardzības pakāpes – atvērtos vai slēgtos.

Lielāko interesi pētāmajā problēmā piesaista elektroniskie dokumenti, kas iegūti vizuālā «monitora» formā. Tieši šis elektronisko pierādījumu veids ir galvenais arguments par labu šai elektroniskā informācijas avota esamībai, lai to uzskatītu par pierādījumu civilprocesā. Runa

ir par tādiem pierādīšanas līdzekļiem, kuros var apvienot video un skaņas ierakstus (piemēram, videotelefonu). Jāpiebilst, ka informācijas-datorekspertīzu [16] objekti ir ne tikai tādi plaši izplatīti modernie informācijas avoti kā, piemēram, datori, bet arī elektroniskās piezīmju grāmatiņas, peidžeri, mobilie tālruņi un elektroniskie kases aparāti. Pamatoti norāda daži autori, ka «šie pierādījumi atšķiras no vienkārši parastiem modernajiem informācijas avotiem ar to, ka šajos pierādījumos ir apvienotas elektroniskā dokumenta foto, video vai audio ieraksta īpašības.» [17,87]

Elektronisko pierādījumu juridiskais (pierādīšanas) raksturs līdz galam vēl nav noteikts, taču ir skaidrs, ka tos nevar pielīdzināt rakstveida vai lietiskajiem pierādījumiem.

Pētījuma galvenie rezultāti. Rezumējot apskatītos viedokļus, autore norāda, ka informācija, kas eksistē elektroniskajā formā ir patstāvīgs pierādījums. Nav pamata uzskatīt elektroniskā veidā saglabāto informāciju par rakstisku pierādījumu, jo tam ir raksturīga noteikta parauga konkrēta forma. Arī pati dokumenta būtība neļauj elektroniskā veidā saglabāto informāciju par tādu uzskatīt. Elektroniskā veidā saglabātās informācijas specifiskās īpašības to nošķir no pārējiem pierādījumu veidiem. Šīs īpašības ir aspektā, ka elektroniskā veidā saglabātās informācijas gadījumā informāciju sniedz aparāts. Tiesai nav iespēju precizēt noskaidrojamo informāciju, uzdotot jautājumus avotam, kas sniedz informāciju. Tādējādi, plaši ieviešot tehniskos līdzekļus un izplatoties iespējai izmantot īpašās zināšanas civilprocesā, tehnisko izziņas metožu sarežģītība un pilnveidošana civilprocesā radīja nepieciešamību paplašināt procesuālo pierādīšanas līdzekļu loku.

Izvērtējot elektronisko pierādījumu īpatnības, autore uzskata par iespējamu piedāvāt sekojošu «elektroniskā pierādījuma» definīciju:

Elektroniskie pierādījumi ir elektroniskā formā uzglabātas, apstrādātas vai pārraidītas ar automatizētas datu apstrādes ierīcēm, sistēmām vai komunikāciju tīkliem ziņas, kas pastāv/eksistē digitālā vai analogā signāla veidā (elektromagnētisku signālu veidā) un fiksētas ar jebkāda veida elektroniskiem tehniskiem resursiem (līdzekļiem), ja ar šīm ziņām tiek konstatēta tādu faktu esamība vai neesamība, kam ir nozīme lietā.

Izmantoto avotu saraksts:

1. Civilprocesa likums. «Latvijas Vēstnesis», 326/330 (1387/1391), 03.11.1998., «Ziņotājs», 23, 03.12.1998.
2. Kriminālprocesa likums. «Latvijas Vēstnesis» 74 (3232), 11.05.2005., «Ziņotājs», 11, 09.06.2005.
3. Administratīvā procesa likums. «Latvijas Vēstnesis» 164 (2551), 14.11.2001., «Ziņotājs», 23, 13.12.2001.
4. Līcis A. Prasības tiesvedība un pierādījumi. // R., TNA., 2003.
5. Сахнова Т.В. Регламентация доказательств и доказывания в гражданском процессе.//Государство и право, 1993, №7.
6. Informācijas atklātības likums. «Latvijas Vēstnesis», 334/335 (1395/1396), 06.11.1998.
7. Paļčikovska M. Tiesneša objektivitāte un neitralitāte: sacīkstes principa realizācija. // Jurista Vārds., 2007. Nr.48 (501), pieejams: www.juristavards.lv, aplūkots 2015.gada 02.aprīlī.
8. Uldis Miķelsons. Elektroniskie pierādījumi / Informācijas un komunikācijas tiesības. Autoru kolektīvs U. Ķīņa juridiskajā redakcijā. // R., 2002.
9. Eiropas Padomes Konvencija par kibernoziegumiem, pieņemta 2001.gada 23.novembrī, spēkā no 2007.gada 01.jūnija. Publicēts: «Latvijas vēstnesis», 171 (3539), 26.10.2006.
10. Федулеева Н. Электронное издание//Библиография, 2003, № 4., pieejams: <http://www.bookresearch.ru/ebook.htm>, aplūkots 12.01.2015.
11. Семилетов. С.И. Электронный документ как продукт технологического процесса документирования информации и объект правового регулирования.//Государство и право, 2003, № 1.
12. Гадасин В.А. Конявский В.А. Основы понимания феномена электронного обмена информацией. // Минск, 2004.
13. Ose D. Pierādījumi un pierādīšana civilprocesa. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte. 2013.
14. Вершинин А.П. Электронный документ: правовая форма и доказательство в суде. М., 2000.
15. Krūmiņš M. Elektroniskie pierādījumi un to izmantošana pierādīšanas procesā. Lekcija. Zvērinātu advokātu profesionālās pilnveides mācības. 2015.g.
16. Kriminālistikas pārvaldes mājas lapa: <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=6&ln=lv#informacija>, aplūkots 2015.gada 04.aprīlī.
17. Лукьянова И. Н. Доказательства в арбитражном процессе. // М., 2003.

References

1. Civil Proceedings Law. «Latvijas Vēstnesis», 326/330 (1387/1391), 03.11.1998., «Ziņotājs», 23, 03.12.1998.
2. Criminal Proceedings Law. «Latvijas Vēstnesis» 74 (3232), 11.05.2005., «Ziņotājs», 11, 09.06.2005.
3. Administrative Proceedings Law. «Latvijas Vēstnesis» 164 (2551), 14.11.2001., «Ziņotājs», 23, 13.12.2001.
4. Līcis A. Legislation Requirements and Evidence. R. TNA. 2003.
5. Sahnova T.V. Regulation of Evidence and Prof in Civil Proceedings.//State and Legislation. 1993. №7.
6. Information Publicity Law. «Latvijas Vēstnesis», 334/335 (1395/1396), 06.11.1998.
7. Palcikovska M. Judge Objectivity and Impartiality: Adversarial Principle Realization. // Solicitor's Word, 2007. Nr.48 (501), accessible: www.juristavards.lv, addressed 02.04.2015.
8. Uldis Miķelsons. Electronic Evidence//Information and Communication Law. Author team U. Ķīņa's legislation edition. // R. 2002.
9. European Council Convention on Cybercrime accepted 23rd November, 2003, enforced 1st June, 2007, published: Latvijas vēstnesis, 171 (3539), 26.10.2006.

10. Fedulejeve, N. Electronic Publishing//Bibliography. 2003. № 4., accessible: <http://www.bookresearch.ru/ebook.htm>, addressed 12.01.2015.
11. Semiletov S. I. Electronic Document as a Product of Technological Process of Information Documentation and as an Object of Legal Regulation.//State and Law. 2003. № 1.
12. Gadasin V.A Konjavskij V.A. Basics of Electronic Information Exchange Phenomenon. // Minsk. 2004.
13. Ose D. Evidence and Proof in Civil Proceedings. Promotion Paper. University of Latvia. 2013.
14. Versinin A.P. Electronic Document: Legal Form and Evidence in Court. // M., 2000.
15. Krumiņš M. Electronic Evidence and their Application in Proof Proceedings. Lecture. Swon Solicitor Professional Development Training. 2015
16. Forensic Research Department Website: <http://www.eksportize.vp.gov.lv/index.php?sadala=6&In=lv#informacija>, addressed 4th April, 2015.
17. Lukjanova I.N. Evidence in Arbitration Process. // M., 2003.

Summary

The problems of the present research and their topicality. Recently information technologies have radically changed information fixation and transmission means. Active application of new technologies affected not only the social relation sphere, but also the state administration system. Information and computer technology role increases in the society and promotes not only significant changes in many laws, but also creates completely new legal information relationships. This process has also affected the impact of civil procedural law. In terms of civil proceedings and practices there is an interest to questions on the possibilities to use modern information sources in civil proceedings. However, Civil Proceedings Law of Latvia does not regulate separately the evidence obtained and existing in the electronic form. Among the laws and regulations which determine the proceeding legislation in Latvia, the Criminal Proceeding Law enforced on 1st October, 2005 is considered to be most advanced. It contains the notion of electronic evidence, and regulates it separately and independently. However, the Civil Proceeding Law and Administrative Proceeding Law, where evidence regulation is understood rather similarly, do not contain a special regulation concerning electronic evidence and consider it as a part of written evidence. This situation cannot be viewed as satisfactory.

The goal of the research is to determine and analyze the concept of electronic evidence in civil proceedings.

The main results of the research. Summarizing the existing opinions on the matter the author points that the information which exists in the electronic form is independent evidence. There are no grounds to view the information stored in the electronic form in the same way as written evidence since it has traits of a definite form. Even the nature of a document does not allow considering the electronically stored information as written evidence. The specific features of the electronically stored information differentiate it from other sources of evidence. These features define the fact that in the case of electronically stored information the information is provided by a device. A judge has no chance to clarify the information provided, ask questions to the source which provides the information. Thus, by wide introduction of technical devices and more chances to apply their special knowledge opportunities in civil proceedings, technical information method complexity and application in a civil process created the necessity to expand the range of procedural means of evidence.

Assessing special features of electronic evidence, the author believes that it is possible to offer the following definition of «electronic evidence»:

Electronic evidence is information which is stored, processed or transmitted by means of automated data processing devices, systems or communication networks, which is/exists in digital or analogue signal format (in the form of electric magnetic signals) and is fixed on any type of electronic technical sources (devices), if the information proves the existence or absence of any fact which is important in the case.